

21

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
ערוכים בידי ד"ר נהמה ליבוביץ - שנת העשרים ואחת

ר ו ש ב (תשכ"ב)

ל"ז י"ח - כ"ה

א. י"ח ויתנכלו אותו להמיתו

(א) רש"י ד"ה ויתנכלו : נתקלאו נכלים וערמומיות.

אא (א) מה ראה רש"י להביא במקום הפעל "התנכל" פעל אחר ולהוסיף שם עצם "נכלים" כמרש, מה תיקן בזה?

(ב) למה לא הסתפק בשם עצם אחד? והוסיף עליו עוד "ערמומיות"?

אא (ג) האם לפי פירושו של רש"י יש להבין את למ"ד של "להמיתו" כלמ"ד של אחד הפסוקים הבאים:

שמואל ב' כ"ה כי חפץ ה' להמיתו
" " " " יס ב' סבקט שאול אבי להמיתו
" " " " טו העלו אותו במיטה אלי להסתר

ספורנו ד"ה ויתנכלו אותו להמיתו

הנה לשון "נכל" יורה על הטבאה להרע כמו (במד' כ"ה י"ח) "בנכליהם אשר נכלו להם". אמר, שהשבנו את יוסף בלבם נוכל להמיתו, ושוא אליהם לא לדורש שלומם אלא למצוא עליהם עלילה או להחסיאם, כדי שיקללם אביהם או יענישם האל-ית' וישאר הוא לבדו ברוך מבנים. ולשון התפעל יורה על ציור הדבר בנפש כמו (שם' א' כ"ה) "אתה נתבקט בפנשי להמיתני" - מצייר בלבבך מוקט על בפנשי.

ולשון "המיתו" שיסית הוא את אחיו כמו (דב' ד' י"ד) "ללמד אתכם חוקים ומשפטים לעשותכם אותם", וכמו (דב' כ"ט י"א) "לעברך בבירת ה' אלוקיך".

ובזה הודיע מה היה למו, בהיות כלם צדיקים גמורים עד שחיו שמת לפני ה' לזכרון, איך נועדו לב יחדו להרוג את אחיהם או למכרו ולא נחמו על הרעה, כי גם כשאמרו (מ"ב כ"א) "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרה בפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו", לא אמרו שהיה אשמתם על סכירתו או מיתתו, אלא על אכזריותם בהתחננו.

והנה הגיד הכתוב, כי צירו בלבם וחשבו את יוסף לנוכל ומתבקט בנפשם להמיתם בעולם הזה או בעולם הבא או בשניהם, והתורה אמרה: "הבא להרגך השכם להרגו".

(א) כמה טובה פרושו מפירוש רש"י בתפיסת שמשעות החתפעל של "ויתנכלו" תן דוגמאות להתפעל בשתי החזרות!

(ב) מה רצה להוכיח בעזרת שני הפסוקים בדב' ד' ודב' כ"מ?

אא (ג) איזה משני הכנויים מתאים לכנוי של "להמיתו" לדעת ספורנו ואיזה משניהם לדעת רש"י

בראשית יט י"ז ויהי כחוציאם אותם החוצה

שמות יב מ"ב ליל שמורים הוא לה' לחוציאם סארץ מצרים

(ד) מהי התמיהה שבדברי האחים מ"ב כ"א שאותה סישב ספורנו?

(ה) היכן אמרה התורה "הבא להרגך השכם להרגו"?

א (ו) המתאימה הפיטתו של ספורנו להקטר יותר מתפיטתו של רש"י?

ב. י"ח ויראו אותו מרחוק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו

אור תחיים ויראו אותו מרחוק...

...פירושו: מרחוק הלבנות, שלא ראוהו כראית אחים לאחיהם, אלא כאים מרחוק מהם...

מה הקטי בפסוקנו שאלצן לחוציא המלים מטשטפותם?

ג. כ"ה וישבו לאכול לחם

ר' אברהם בן הרמב"ם ד"ה וישבו לאכול

מורה שלא נתחרטו על מה שעשו ועל חוזק חריצותם ועל חסיפת כעסם עליו, וזה ממה שמדגיש את חמאם במעשה.

ספורנו ד"ה וישבו לאכול לחם

שלא היה כל זה בעיניהם חקלה או מכשול שימנעם מלקבוע סעודתם, כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם, כשאיננה תקלה על ידם, כמו שעשו ישראל אחר שהרגו את שבט בנימין כאמרו (שופטים כ"א ב') "וישבו שם עד הערב לפני האלוקים, וישאו קולם ויבכו בכי גדול, ויאמרו: למה ה' אלוקי ישראל היתה זאת בישראל להפקד היום מישראל שבט אחד." וכן דרשו כשהשליך את דביאל בגוב אריות, דכתיב (דביאל ו' י"ט) "ובת סון (=לן בלא אכילה ושתיה) ודחון לא הנעל קדמוהי" (=ומזמרין בכינורות ובנבלים לא נכנסו לפניו). וזה קרה להם מפני שחשבו את יוסף לרודף, שכל הקודם להרגו זכה, כשאין דרך להציל הנרדף בזולת זה.

העמק דבר ד"ה וישבו לאכול

מספר הכתוב בשבחים של שבטי י-ה שגם בכל חמאם ופעולתם לרעה ליוסף, שכל מקום לא יכלו לישב במנוחה מרוב התפעלות (=התרגשות) על המקרה שבא להם ועל החמלה, שהרי בכה והתחנן להם. על כן גם בשעה שישבו לאכול, וידוע ששיבתם היתה על הארץ כמנהג המדינה, ואם כן אי אפשר לראות מרחוק אבל המה נשאו עיניהם וראו מרחוק, והיינו משום שעמדו בתוך האכילה, כמשתאה לראות דבר מה יסכון לחם לאותן מעשה.

- (1) מה הקשי שרצו שלשתם לישב?
- (2) מה ההבדל ביניהם בהערכת התנהגות בני יעקב?
- (3) מניין לבעל העמק דבר, "שבכה והתחנן להם"?
- xx (4) היכן מצינו בס' בראשית שהמתרגש (בלשונו: 'המתפעל') אינו יכול לשבת ובהתישבו קט מדי פעם בפעם?

ד. כ"ה: וישבו לאכול לחם.

מדרש תהלים פרק י'

"יחפשו במזימות זו חשבו" - אלו השבטים.
אמר ר' יודן: מאן דאמר "רחמנא ותרן הוא" ליותרו מעוהי, אלא מאריך אפיה וגבי דיליה.
אמר הקבה"ו לשבטים: "אתם מכרתם אחיכם מתוך מאכל ומשחה, שנאמר "וישבו לאכול לחם", הרי בניכם נמכרים בשושן מתוך אכילה ושתיה, שנאמר (אסתר ג' ט"ו) "והמלך והמן ישבו לשתות".

- (1) הסבר את הרעיון המנוטא במדרש זה!
- (2) הידועים לך עוד מדרשי חז"ל המבסאים רעיון זה?
- (3) מי מן המפרשים שבשאלה הקודמת קרוב למדרשנו בהערכת מעשה האחים?

ה. כ"ה וישבו לאכול לחם

ר' יוסף בכור שור

דרך הרועים: שמקצתן אוכלים ומקצתן עומדים על הבחמות, ואחר שאכלו מקצתן, הולכים אותם שאכלו אל הבחמות, והאחרים אוכלים, ואין דרכם לאכול כולם ביחד, והיה אוכל יהודה ומקצת אחיו, וראובן ומקצת אחיו היו שומרים הצאן, ולפיכך לא ידע ראובן במכירתו, ויש אומרים (בר"ר פד יט, פסדר"כ: קנט ב, מדרש משלי פ"א) כי ראובן היה מתענה על ששכב את בלחה. ויש אומרים (שם בבר"ר פ"ז, ט"ו ובמד' משלי שם) שהיה כל אחד משמש את אביהם יוסף, והגיע יוסף של ראובן, אבל חימה? על שהיו רחוקין מאביהם, וראובן היה שב אל הבור?

- (1) במה שונה הוא עקרונית גם מן המדרש, גם מן המפרשים שבשאלה ג?
- xx (2) היש הסבר אחר להעדרו של ראובן מן המכירה?

השאלות המסומנות x קשות והמסומנות x x קשות ביותר, יפחור כל אחד לפי הבנתו. שאלות וגם תשובות יש לשלוח לר"ר נחמה ליבוביץ, קרית-משה, ירושלים